

Csongrádi cseregyerek és cserelegények

SZÜCS JUDIT

(Csongrád, Tari László Múzeum)

A Kárpát-medencében különböző anyanyelvű családok gyermekeinek cseréje nyelvtanulás céljából már a XVI. századtól szokásban volt.¹ A XIX. században már nemcsak földbirtokos és polgár, hanem iparos és paraszt családok is "kicserélték" gyermekeiket, hogy ezzel is megteremtsék számukra idegen nyelv anyanyelvi környezetben történő tanulását. Az értelmező szótár Jókai Mórtól veszi példamondatát. Őt apja 10-12 évesen 1935-37-es években Pozsonyba, Zsigmondy Sámuel nevű liceumi tanárhoz adta német szóra.²

A Csongrádról Pestre került Makai László házitanítóként cserét szervezett kenyéradó gazdája, a Richter nevű iparos és Tóth István csongrádi jegyző között 1835-ben. Az iparos kislánya ment magyar szóra az alföldi városba, Tóth Sándor pedig német szóra Pestre. Ő később Pesten maradvá segédként dolgozott egy Siebrech nevű pesti kereskedőnél.³ Tehát a cseregyermekként tanult német nyelv az ipar elsajátításának feltétele lett.

Tehát a XIX. század első felében csere nemcsak a dunántúli városok, hanem Pest és egy alföldi település között is kialakulhatott.

A XIX-XX. századi paraszt és iparos cserékre az ország több részéből van példa. Az Alföldről, Zsadányból román anyanyelvű területre mentek gazdalegények, Nyíregyháza környéki szlovák gazdák hajdúnánási magyar gazdákhöz küldték fiaikat tanulni.⁴ Az Alföld és a Szepesség között a kereskedelem révén kialakult kapcsolat közismert. Arad megyei és szegedi cserékre is vannak adatok.⁵

A felvidéki magyar-szlovák gazdasági és kereskedelmi kapcsolatokat szintén a gyermekcserével biztosított nyelvtanulás erősítette.⁶ A gömöri Túróc-völgyi szlovák és magyar faluk közötti cserével a lányok és fiúk nemcsak a nyelvet, hanem dalokat és szokásokat is megtanultak.⁷

¹ Kósa László 1986. 175-181., Paládi-Kovács Attila 1988. 147., Ács Zoltán 1984. 204.

² A magyar nyelv értelmező szótára 1978. I. 873., Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. V. 1897. 539.

³ Barta László 1989. 167., Kovács István 1981. 384. A Barta-közölte csongrádi adathoz hasonló 1861-ből.

⁴ Nagy Gyula 1965. 610-612., Ács Zoltán 1984. 204.

⁵ Kósa László 1986. 177., Bálint Sándor 1957. II. 196. A német szócikk. A Szögedi nemzet kötetében nincs adat. Juhász Antal Bálint Sándorra hivatkozott szóbeli adata. Somogyi Gyula 1912. 368. Erre az adatra Kósa László hívta fel a figyelmemet.

⁶ Paládi Kovács Attila 1988. 146-155.

⁷ Újváry Zoltán 1977. 125.

Észak-Mecsek Bányavidéken a magyarok és a németek között, a Káli-medence magyarjai és az Órség német anyanyelvű termelő-kereskedő rétegei között is élt a gyermekek cseréjének szokása.⁸

A csongrádi családok ifjabb generációja számára a csere két életkori szakaszhoz kötődött. Az elemi iskolás korú csere a felnövekvő gyermeknek az idegennyelvi környezetben történő nyelvtanulását szolgálta. Emellett az otthonitól eltérő kultúra, szokásrend megismerését is jelentette. A legénykori csere főként az otthoninál fejlettebb gazdálkodási módok megismerésére adott alkalmat.

Ormos Lajos 1908-as születésüként az I. világháború alatt lett cseregyerek. Így emlékszik erre: "Közbejött az első világháború és nagyapámnak minden fiját, minden vejít elvitték katonának. Így az én apámat is. Ott marattak az asszonyok, egy csomó gyerekkel mindégük. Erre mit csinált öregapám? Lélevezelte a svábokkal a Bánátba. Odavitte az unokákat, engémet is. Lévítt bennünket Bánátba, Jánosföldre. Zombolya alá, Temesvártól hetven kilométerre délre. Elhelyezett házakná. Onnat összeszette a sváb gyerekeket. Itt az Iskola ucca tíz szám alatt rendezett egy kollégiumot. Azok itt jártak polgáriba. Mi még ott jártunk iskolába. Ott végeztem el az elemi. És egyúttal megtanultunk németül."

1915-18 között Ormos (korábban Ornyik) Lajoson kívül testvére, Ornyik Sándor, unokatestvére, Forgó István, Forgó Viktorka (nem rokon), Berkes Mihály, Bodor Emma, Fekete János, Oláh György (ők mind gazdálkodók gyermekei), Pintér László (aki takaréktári pénztáros fia) laktak kint. Oláh Ferenc 1918-19-ben került ki, ő a következő névsort állította össze: Ormos Lajos, Svettye Sándor, Gózon Imre (apja főmolnár) és négy Oláh fiú, unokatestvérek: György, Imre, Ferenc és János.

Az 1909-ben született Oláh Ferenc saját kintlétét tovább pontosította: egy évet második osztályosként Jánosföldön (légvonalban 120-130 km-re Csongrádtól) töltött 1916-17-ben, ekkor Guth Miklóséknál, cseretestvére szüleinél lakott. A következő tanévet harmadik osztályosként Zombolyán végezte. Az utóbbi településen Szabó Istvánnal, egy unokatestvérével dr. Galgonya Károly bankigazgatónál laktak. Itt "még tanulni köllött zongorázni is". Az igényes ellátásért pénzben vagy természetben fizethettek, az őket fogadó család ezzel feltehetően a Pesten egyetemre járó fiát segítette.

Oláh György is elmondta, hogy lett cseregyerek: "Apám katona vót, segédcsendőr. Katonaszökevénynt kísért Nagybecskerekre. A nagybecskereki vonalon van Jánosföld. Akkor találkozott az apám Guth Jánossal, akinek az idősebb fia már itt tanult polgáriban. Az lakott az Iskola uccában Forgó László bácsinál. Az öccse (az idősebb Guth fiúnak), János, Hanzi, annak kerestek helyet. A vonatra várva borozgattak (ti. a két apa), közben édesapám arra gondolt, hogy engem elküldenek tanulni. Ezérkilencszáz-tizenhétbe vót ez, júniusban. Mégégyeztek. Kisasszony napján jött értem a sváb muttér. Már akkor a Hanzit is hozták hozzánk, a bátyja mént Forgóékhoz. Hanzi egy évet sē tanult, mindig kiszökött a tanyára. Hazavitték. Év végén már komenciót adott apám Hanzi apjának. Második évbe az apa testvérjühön, Guth Mátyáshoz kerültem. Annak a fija itt járt polgáriba." Oláh György és Gózon Imre 1919-ig maradtak.

Ormos Lajos és Ornyik Sándor nagyapja, Forgó G. László és az Oláh fiúk nagyapja, Oláh Gergely is többszáz holdas gazda volt. (Mindkét esetben a három generációt magába foglaló nagycsalád vagyonszövetségben élt.) A cseregyerekek névsorában sze-replő gazdálkodókat 40-60 hold föld tulajdonosaiként tartották számon.

⁸ Andrásfalvy Bertalan 1972. 128., Csoma Zsigmond 1988. 156-160.

A Pintér családban az apa mesterségét vándorút során megismerő iparos volt. Tehát maga is "világot járt", idegen kultúra és nyelv megismerését gyermekei számára is fontosnak tartotta. Gyermekei közül három lány még az első világháború előtt Jánosföldre, egy jómódú, Kifer nevű, német parasztszaládkhoz került. (A fiatalabb fiúk a háború után már nem élhettek ezzel a lehetőséggel.) Pintér Julianna a háborút követő időszakban másfél évig még kint maradt a Kifer családnál (Pintér Ferenc).

A német ajkú parasztszaládkban élő iparoslány is hasznos dolgokat tanulhatott. Egy, a hazaitól eltérő kultúra háztartásvezetési szokásait, melyek mintaként szolgálhattak a fiatal lánynak. Ezeket további életében jól hasznosíthatta. (Csak általános következtetésekre szorítkozhatom, mert már nem beszélhettem vele.)

Az Ornyik (Ormos) Lajost befogadó családról, Krierékről maradt fénykép, és tudunk néhány közelebbi adatot. A családfő 1915 és 1918 között a fronton volt, az anya, a mutter két kamasz lányával dolgozott a gazdaságban, a képen szereplő fiú, "Vili" Csongrádon tanult. (Ünnepi látogatásra hazaérkezve készült a fénykép. 1. sz. fotó)

A megkérdezett, még életben talált cseregyerekek elérzékenyülve emlékeztek a sváb, idegen környezetben eltöltött 1-2-3 évre. De Ormos Lajos nem felejtette el az első napot, amelyet a többiek is hasonlóképpen élhettek meg, vívhatták ki a másság jogát, sváb környezetben magyar voltuk elismertetését: "Mikor első nap fölvittek az iskolába, mentem haza, azonnal közrefogtak és félreérthetetlenül csúfoltak (ti. a helybeli sváb gyerekek). Lőakasztottam a táskám, szétvertem a gyerekekén. A karomban vittem haza a könyveket, de mégvót a tekintélyem."

A 6-12 magyar gyerekek össze kellett tartani, de a házigazdákkal, a sváb gyerekekkel is kapcsolatot kellett kialakítani. Oláh György a falun kívüli játékra, a métázásra emlékszik.

Jánosföld, ez a bánási, a helyi szóhasználatban "bánáti", Torontál megyei sváb falu az Osztrák-Magyar Monarchia területén, a Temesvártól Zombolyán át Párdányig tartó vasúti szárnyvonalon feküdt. Napjainkban, az I. majd a II. világháború után kialakult helyzetben a román-jugoszláv határon, Románia területén Jonel néven szerepel. (A szárnyvonal időközben megszűnt.) A falu a XVIII. századi szervezett telepítések során jött létre.

Jánosföldön kisbirtokokon, szervezeten, "szépen" gazdálkodtak, a lakosok jómódúak voltak. A tejet három begyűjtőbe hordták, a növendék marhát évente Bécsbe szállították. A libát már ekkor géppel tömték, szintén szervezeten szállították. A fejlettebb gazdálkodás magyarázata, hogy a török idők utáni kamarai telepítésű faluk népessége érkezésekor jelentős támogatást kapott, tehát a spontánul települőkkel szemben előnnyel indult. (A jelentős támogatás tényében vita folyik szakirodalmi berkekben, de a fejlettségbeli különbség ténye vitathatatlan.)

A faluban egyházi iskola működött, a vallásgyakorlás szigorúbb volt a csongrádinál. Munkában és szórakozásban is élénk társaséletet éltek. A 7-12 éves gyerekek is látták a két település gazdálkodása és életmódja közti különbséget. Ezek a fiúk a családi gazdaság munkájában 5-6 évesen, a vendéglátó család munkájában néhány évvel idősebben a fizikai erejüknek megfelelően részt vettek, így észrevették és megjegyezték a különbségeket.

A nyelvtanulás kezdetére, az első mondat megtanulására is Ormos Lajos emlékszik: "A muttér mégkent egy karéj kényeret mézzel, tenyerére tette, elem tartotta és folyamatosan mondta: – Ich bIRTH konichbrót. – mindaddig, amíg nem mondtam valami hasonlót, azután mosolyogva ideadta." (A hajdani cseregyerek 75 év után is levelezik a

családtagokkal németül.) A mutter férje ekkor katona, kisebbik fia Csongrádon, a nagyobbik Temesváron kereskedősegéd, a lányok már-eladósorban. A három nő a 7-10 éves kisfiú számára a nyelvtanulásnak érzelmileg is gazdag, kellemes közege: "Családtagként kezeltek. Jól éreztem magam. Kati (a nagyobbik lány) hívott magával mindig, ha ment valahová."

Akivel személyesen tudtam beszélni, az mint azt állította, hogy hazatérve évekig németül gondolkodott. (Sőt idősebb korban visszatérő álmuk lett. Aki visszalátogatott, annál megszűntek ezek az álmok.) Visszajöve a polgári iskolai német oktatás, a testvérrel németül beszélgetés lehetősége erősítette a nyelvtudást. Kellemetlen élmény okozója is lehetett: a polgári iskolában az első órán németül számoló fiút hatalmas pofonnal "jutalmazta" a matematika tanár.

Oláh György 1928-ban elment "Hanzi" lakodalmába. Mái emlékszik a kinti gazdaságban 10 év alatt bekövetkezett előnyös változásokra. Utána ritka levélváltásokkal követik egymás életének változását. O.Gy. tud a német családok meghurcolásáról és Németországba kerüléséről.

Bozó Mihály szudéta német lányt vett feleségül, máig levelezik németül, nyelvkönyveket forgat. Pintér Ferenc is követte a Kifer család életének alakulását: ők Amerikába mentek.

Tehát az idegennyelv tanuláshoz, tudáshoz kötött cseregyerek kapcsolatok évtizedekig, halálig, esetenként generációkon át is hagyományozódnak.

Előfordult, hogy valaki az életét köszönhette német tudásának. Oláh György azért kerülhetett haza nagybetegen szovjet fogságból negyvenötben.

A Bozó családhoz Perjámosról (Torontál megye Csongrádtól légvonalban kb. 60-80 km) két fiú, Banderburg "Hanzi" és "Nándi" érkezett. Polgári iskolába jártak, nem cserébe jöttek, a fiúk az eltartásért fizettek. A háború alatt apa nélkül maradt családban szükség is volt a pénzre vagy a természetbeni fizetésre. "Az összeg nem lehetett nagy, mert az igények sém voltak nagyok." – ahogy Bozó Mihály fogalmazott. A csongrádi magyar és a "sváb" gyerekek közti jó kapcsolat alapján a svábok magyar nyelvtudását (amellyel már ide érkeztek) és a közös vallást tartja, ahogy szó szerint ugyanő mondta: "Jó katolikus vót mindkettő."

Ormos Lajos rokonsága életét is számontartva a múlt századi cserékre is tudott példát mondani: "Nem mivelünk kezdődött, egy korosztállyal előttünk. Azok Gyertyámoson voltak. Az is arra vót lënt. Forgó Tóni vót ott. Egy korosztállyal idősebb. Ott lakott velünk szembe, tőle tudom. Parasztembër, gazdálkodó, aki még akkor pötyörészett (egy kicsit beszélt) németül." (Gyertyámos szintén Torontál megyei német falu, légvonalban kb. 90-100 km-re Csongrádtól.)

A polgári iskola két századvégi évkönyvének statisztikája szerint 1891-92. tanévben származási hely szerint három Torontál megyei, anyanyelv szerint két német diákja, 1892-93-ban két Torontál megyei és két német diákja van az iskolának. A szóbeli adatok és az évkönyvek statisztikájának összevetése alapján mondhatjuk, hogy ezek a magyar szóra adott német, "sváb" gyerekek.

A polgári fiúiskola évkönyveiben tallózva 1876-77. tanévtől (az iskola 4. tanévtől), 1912-13-ig terjedő időben 71-208 tanuló közül három-öt a német anyanyelvűek száma. (1900-ban két szerb is.) A századfordulón már hat-kilenc fiú is szerepel egy-egy év statisztikájában.⁹

⁹ Az összesítés készült a helyi múzeumban és levéltárban talált 1876-77., 1877-78., 1884-85., 1888-89., 1889-90., 1890-91., 1891-92., 1892-93., 1899-1900., 1901-1902., 1906-1907., 1908-1909., 1912-13., 1913-14. évfolyamok értesítői alapján.

Az 1899-ben indult polgári lányiskolában az 1901-es évtől 1914-ig (az 1910-11-es és az 1912-12-as értesítő kivételével) átnézett értesítőkben 96-150 tanuló között két-három német anyanyelvű tanulót találtam. (Az utolsó két évben 1-1 tótót is.) A század elején 26 ezer lakosú településen évi 8-10 cseregyerek (fiú és lány) megfelelhet az 1-1 faluban 2-3 cseregyerek átlagának.¹⁰

Beszélgetőtársaim cseretestvéreit az évkönyvekben is megtaláltuk. Ormos Lajos cseretestvére, Krier Vilmos az 1915-16. évi értesítő névsorában második osztályosként szerepel. Oláh György cseretársa, Guth Mátyás ugyanebben az évben szintén második osztályos Csongrádon. A Bozó családhoz Perjámosról érkezett két Bandenburg fiú közül Miklós 1912-13-ban második osztályosként, János 1914-15-ben szintén második osztályosként szerepel az évkönyvek névsorában. A Pintér családban fogadott Kifer gyerekek 1916 ősztől járhattak a csongrádi polgári iskolába, de ekkor már a háborús viszonyok között nem nyomtatták ki az értesítőket. (A vonatkozó adatokat ezúton köszönöm Dudás Lajosnak.)

Az I. világháború után még néhány gyerek, fiú és lány maradt a Bánságban. De az új határok és az új politikai viszonyok mellett – legalábbis Csongrádon és a Torontál megyei sváb települések között – megszakadt a gyerekek cseréje.¹¹

A kisiskoláskori csere azonos vallású, főleg iparos és gazdacsaládok részvételével, az elemi iskolás magyarok és polgári iskolás németek között folyt. A szervezés módját keresve nem látszik sem iskolai, sem egyházi szervezésnek, sem kereskedelmi kapcsolatnak a XX. század fordulóján és elején. Ugyanakkor a XIX. század második felében alkalmi gazdasági-kereskedelmi, iskolai és egyházi kapcsolat lehetett az elindítója. Más vidéken talált kapcsolatteremtési forma, újsághirdetés is létrehozhatta.¹²

A századforduló táji csere okát, magyarázatát az oktatás akkori rendszerében találhatjuk meg, ugyanis ekkor a magyarországi németek magyar nyelvű középiskolákban tanulhattak tovább.¹³ Tehát a bánáti német gyerekek felemelkedését a csongrádi családokban és polgári iskolában megszerzett magyar nyelvtudás segítette. Innen mentek tovább Aradra és Temesvárra gimnáziumba, ahol a tanítás fő nyelve ebben az időszakban a magyar volt. (A németet csak segédnyelvül használhatták.)¹⁴

A földtulajdonos és földművelő társadalom általános és szakképzése a századfordulótól a két világháború közötti időszakra következőképpen alakult ki: a városban és a tanyán is általános a 4-6 elemi elvégzése. A tanítók gazdasági mintául szolgálhattak a tanulóknak. Az ismétlő iskolában mezőgazdasági ismeretek oktatása folyt. A gazdasági népiskola az elemi iskola felsőtagozatosait tanította és a polgári iskola gazdaságtan óráit tartotta. Az 1927-től működő Magyar Királyi Téli Gazdasági Iskola arany-, majd ezüstkalászos gazdatanfolyamokat indított.¹⁵

A jelzett időszakban az aranykalászos gazdatanfolyamot végzett ifjak cserelegények lehettek. (A cseregyerekek elnevezést többen erre értették.) Ha a család akarta, megengedhette magának, akkor legényfia Németországba ment 1-3 évre a hazainál modernebb gazdálkodást megismerni és nyelvet tanulni. Ezalatt a német család fiát a szülők itthon fogadták. Ezeket az utakat a hajdani gazdasági egyesület titkára, Ormos

¹⁰ Kósa László 1986. 176.

¹¹ Uo. 179. Az erdélyi értelmiségi családok a 60-as évekig küldték gyermekeiket a dél-erdélyi szász falukba.

¹² Uo. 178.

¹³ Magyarország története 1890-1918. Főszerk. Hanák Péter. Bp. 1988. 1008.

¹⁴ Mészáros István. Középszintű iskoláink kronológiája és topográfiája 1912-1948. (Általános képző középiskoláink) Bp. 1988. 151., 267-268.

¹⁵ Dudás Lajos É.n. I. 7-10., II. 10., Szűcs Judit É.n. 1

Lajos szerint az Országos Mezőgazdasági Kamara az egyesületeken keresztül szervezte.

A 20-as és 30-as években németországi csereúton vettek részt Greskovics István, Ornyik Sándor, Pölös Ferenc és Tyúkász Mihály. Greskovics István többszáz holdas birtokos fiaként 1926-ban volt kint: "Németek jöttek, mi mentünk oda. Mindjárt (ti. ahogy haza jött) csináltam a gépesítést, műtrágya fölhasználást, zöldségekertészetét." Törzskönyvezett állatokat szerzett be. Mindezt a várostól bérelt többszáz holdas birtokon végezte.

Az ifjúkorban vállalt németországi útnak előzménye lehetett egy kisiskoláskori csere. De ennek személyhez kötött nyomát csak Ornyik Sándor esetében találtam. Ő anyanyelvi környezetben szerzett nyelvtudással indulhatott a Weimar melletti gazdaságba. Ő és cseretársa, egy német gazda fia egy-egy évet töltöttek egymás családjában, illetve gazdaságában. Idősebb Ornyik Sándor számára a magyarországinál fejlettebb német gazdaság például szolgált a trágya fölhasználásában, a modern gépek használatában. (Villany cséplőgépet működtettek, a gépi fejésű tejet szervezeten szállították.)

Hazaérve, "tizenholdas" gazdaként az itthoni körülmények között megvalósítható dolgokba kezdett, nemesített vetőmagot használt, törzskönyvezett állatokkal fedeztetett, a faiskolából és az ármentesítő társulattól szerzett be fákat. Ahogy összefoglalóan mondta: "Ha tartok valamit, légyen értékös."

Pölös Ferenc 1931-ben érettségizett. Utána katona volt, majd három évre kiment Németországba. Apja középparasztként nem akarta, hogy fia ugyanaz legyen. De a fiú látva Németországban az ottani gazdálkodást, azt szerette volna itthon is megvalósítani. Megnősült, "huszonholdas" gazda lett. "Úriparasztként" városról irányította, szervezte a gazdálkodást. Apja gyümölcsösét felújította, bolgárkertészetet állított be, gépesített. (Ez már átnyúlt az 1945 utáni időszakba. Gyümölcsösét téesztagként haláláig gondozta.)

Tyúkász Mihály (sz. 1906.) 52 holdas gazda egyetlen felnőttkort megért fiaként polgári iskola és gazdatanfolyam elvégzése és a hódmezővásárhelyi mezőgazdasági szakközépiskolában eltöltött másfél év után 1927-ben került Németországba. Hugo Kästnernél, Erfurt és Gotha között, Ebenleben nevű faluban élt és dolgozott tavasztól ősziig. Apjánál "Vili" Kästner töltött el ugyanannyi időt. A hazainál alacsonyabb szintű gazdaságban a német fiú vendégként nézelődhetett. A magyar gazdalegény a hazainál modernebb gazdaságban szívesen dolgozott akár két lóval önállóan, ahogy Tyúkász Mihály is tette.

A család által őrzött fényképek tanúsítják, hogy más magyarországi településekről is mentek ilyen útra¹⁶ (2. sz. fotók).

Tyúkász János fia Németországból hazatérve átvette apja gazdaságának irányítását. A kint tapasztaltakat itthon kipróbálta, meghonosította. Az állatokat kint már önitató rendszerben nevelték, ezt próbálta megvalósítani. A trágyát zárt, fedett helyen tárolta, érlelte szintén kinti mintára. (3. sz. fotó) A gabonaféléket kint keskeny sorokba vetették és kapálták; ennek megvalósításával föl hagyott.

A gazdálkodás eltérő vonásai mellett a táplálkozásnak szintén eltérő formájáról, az ötszöri könnyű étkezésről, a szórakozás, báli mulatozás civilizáltabb módjáról, a takarékos életvitelről többször beszélt családtagjainak. Az élmények távoji volta, a hajdani cserelegények halála miatt a szokásoknak a helyi viszonyok közti beépüléséről már nem győződhettem meg.

¹⁶ A németországi gazdalegény cserét a néprajzi irodalomban nem találtam.

Tyúkász Mihályt jó gazdaként felkérték előadás tartására; gazdaságát filmre vették. A filmet tanyai iskolákban tartott ismeretterjesztő előadás részeként levetítették. A többi cserelegény is példát mutatott társainak gazdasága berendezésével.

A Tyúkász és a Kästner család között a magyar cserefiú kezdeményezésére a hetvenes években felújult a kapcsolat. "Édesapám kíváncsi volt, hogy mi lett a családdal. Ő írt egy levelet a régi címre, Vilinek a felesége válaszolt. Lőírta, hogy Hugo (az apa) a 30-as években meghalt, Vili elesett a lengyel fronton. Leveleztek, édesapám vágyott oda vissza. Elmöntünk oda, ahhoz a házhoz, ahol édesapám volt. A házat ugyanúgy találta, Hugo másik fia lakott ott." (Tyúkász Imre) "Vili" fiával, "Aliberttel" (Albert beceneve) tartják a kapcsolatot, évente három-négy levelet váltanak, néhányszor meglátogatták egymást. 1990-től mindkét családban az utódok folytatják a hajdani cserelegények kapcsolatát; leveleznek, kölcsönös látogatást terveznek.

Cserére a többszáz holdas, 40-60 holdas gazda és iparos családjában egyaránt sor került. De a tehetősek körében nem volt általános az érdeklődés az ilyen utak iránt. 70-100 holdas gazda fia fogalmazott így: "Hallottam, hogy lehetett menni cserébe. Vótak is itten, még mēntek is innen tapasztalatcserére. Nem vótam rá kíváncsi, még nem is engedhettük még magunknak ..." A cserelehetőség kihasználása nemcsak mód kérdése volt. Ennek oka lehetett, hogy a cserének, idegennyelv tanulásának hagyománya volt a családban, áldozott a család a fiú vagy lány képzésére, a gyerekekben is volt igény erre.

Példáink alapján mondhatjuk, hogy a polgári iskolát járt, esetleg érettségizett, aranykalászos gazdatanfolyamot végzett, a magyarországinál fejlettebb termelést megismerő gazdafíú földjét igényesen művelve a paraszti polgárosulás egyik lehetséges útját járta.¹⁷

Napjainkban a városban angol és német nyelvterületekre rövid és hosszabb távú cserék magán, (országos) alapítványi és iskolai szervezésben indulnak.

ADATKÖZLŐK

Bozó Mihály sz. 1905.

Oláh Ferenc sz. 1909.

Ormos (Ornyik) Lajos sz. 1908.

ifj. Ornyik Sándor sz. 1930.

Pintér Ferenc sz. 1911.

Tyúkász Imréné Szepesi Erzsébet sz. 1914.

Greskovics István sz. 1906.

Oláh György sz. 1907.

idős Ornyik Sándor sz. 1907.

Pölös Ferencné sz. 1921.

Tyúkász Imre sz. 1939.

IRODALOM

Ács Zoltán

1984 Nemzetiségek a történelmi Magyarországon. Bp. 204.

Andrásfalvy Bertalan

1972 Néprajzi jellegzetességek az Észak-Mecsek Bányavidék gazdasági életében. In: Az Észak-Mecsek Bányavidék regionális vizsgálata. Szerk.: dr. Ruzsás Lajos. Bp. 123-167.

¹⁷ Szűcs Judit É.n.1,2, Kósa László 1987. Legújabbban a Magyar Nemzet 1990. november 19. számának mellékletében Citoyen és burzsuázia címen.

Bálint Sándor

1957 Szegedi Szótár. Budapest II. 196.

Barta László

1989 Csongrád város jegyzője. In: Tanulmányok Csongrád megye történetéből. XIV. Szeged. 159-173.

Csoma Zsigmond

1988 Gazdasági, kulturális és családi kapcsolatrendszer a Káli-medence és Stájerország, valamint a nyugat-magyarországi Felső-Őrség (Dél-Burgenland) között (18-20. század). In: Kapcsolatok rendszere a Káli-medence falvaiban. Szerk. Laczkovics Emőke. Veszprém. 133-163.

Dudás Lajos

É.n.1 Közoktatás és közművelődés. In: Csongrád város monográfiája. I. 1-33.

É.n.2 Iskola és művelődés. In.: Csongrád város monográfiája. II. 1-53.

Kósa László

1986 Gyerekcsera és nyelvtanulás. In: Hungaro-Polonica. Tanulmányok a magyar-lengyel történelmi és irodalmi kapcsolatok köréből. Szerk. Kiss Gy. Csaba és Kovács István. Bp. 175-181.

1987 A magyar népi kultúra táji megoszlása, 1880-1920. Bp. Doktori értekezés tézisei.

Kováts István

1981 Egy szegény pórfiú önéletrajza. Bp. 384.

Nagy Gyula

1965 Csere gazdalegények Ethn. 610-612.

Paládi-Kovács Attila

1988 Életmód, foglalkozás, nemzetiség. Gömör néprajza. XIV. Debrecen 147.

Somogyi Gyula

1912 Arad vármegye néprajzi leírása. Arad. 368.

Szűcs Judit

É.n.1 Paraszti polgárosulás Csongrádon (A szak- és általános műveltség megszerzésének lehetőségei). Elhangzott az 1989. évi Csongrád megyei felolvasóülésen 1989. november 27-én. 1-7.

É.n.2 Paraszti polgárosulás kezdetei Csongrádon. In: Mozaikok Csongrád város történetéből 1989. Csongrád. Megjelenőben. Kézirat 1-13.

Újvári Zoltán

1977 Gömöri népdalok és népballadák. Herman Ottó Múzeum Miskolc. 125.

CSONGRADER KINDER- UND LEHRLINGSAUSTAUSCH

Judit Szűcs

Im Karpatenbecken wurden mit dem Ziel des Sprachenlernen Kinderaustausche, datiert mit dem 16. Jahrhundert organisiert, die meisten Angaben stammen aus XIX. und XX. Jahrhundert. In dieser Zeit ist es gelungen einen Austausch zwischen den Bauern, Handwerkern ungarischer Muttersprache aus Csongrád in der südlichen ungarischen Tiefebene und den Landwirten der schwäbischen Dörfer aus Torontal über mehrere Generationen hinweg, vorzuzeigen, der sich auch traditionell entwickelte. Ungarische Jungen und Mädchen der Elementarschulen gingen in die Bürgerschulen anstelle der schwäbischen Kinder, die gekommen waren, Ungarisch zu lernen.

In der Zeit während der zwei Weltkriege gelang es durch die Landwirtschaftskammer des Landes mit dem Ziel des Erfahrungsaustausches einen Austausch zwischen den sich im Gesellenalter befindenden Jungen von Csongrader und deutschen Landwirten zu organisieren.

Diese Austausche brachten Verbindungen für das gesamte Leben mit sich und sie hatten auch eine Sprachkenntnis als Ergebnis.

1. kép. A Jánosföldön élő Krier családról készült fénykép. A cseregyerekként fogadott Ormos (Ornyik) Lajos a kép jobb oldalán áll.

2. kép. Az Ebenlében nevű faluban cserelegényként dolgozó Tyúkász Mihály (a kép bal oldalán) cserelegény társával egy vasárnap délutáni sörözés közben.

3. kép. Tyúkász Mihály fedett trágyatárolójú gazdasági udvara.
(A képen annyit láthatunk, hogy nincs trágyadomb az udvaron)
(A fotómásolatokat Medgyasszai Béla készítette)

